

УДК 339.56.055:631/635

Наталія Пати́ка

докторка економічних наук, професорка, завідувачка відділу соціально-економічного розвитку сільських територій, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

n_patyka@ukr.net

Ольга Хо́даківська

докторка економічних наук, професорка, членкиня-кореспондентка НААН, заступник директора – завідувачка відділу земельних відносин та природокористування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

iae_zem@ukr.net

Леонід Тулуш

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу фінансово-кредитної та податкової політики, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

tulush@ukr.net

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19²

ВНЕШНЯЯ ТОРГОВЛЯ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ПАНДЕМИИ COVID-19

FOREIGN TRADE IN THE UKRAINE'S AGRARIAN SECTOR IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Спад світової економіки, спричинений поширенням пандемії COVID-19, призвів до суттєвих змін у всіх сферах життєдіяльності та всіх видах економічної діяльності, в т. ч. й аграрного сектору. Вітчизняний аграрний сектор, будучи одним із визначальних у формуванні національного ВВП, у значній мірі є сировинно-експортною галуззю (питома вага сільського господарства та харчової промисловості в загальній структурі експорту товарів з України в 2020 р. досягла 45,1% проти 19,4% в 2010 р. [1]). А відтак залежить від зовнішньоекономічної кон'юнктури ринкового попиту, на який вплинули обмеження, пов'язані із поширенням пандемії COVID-19 та запровадженням карантинних заходів, на глобальному рівні. Зокрема це такі: протекціонізм з боку окремих торговельних партнерів в умовах боротьби з пандемією COVID-19, обмеження торгових трансакцій між державами, обмежувальні заходи щодо переміщення вантажів, закриття агропродовольчих ринків, відносно низький зовнішній попит тощо. Окрім зовнішніх шоків необхідно виокремити чинники внутрішнього впливу, такі

² У статті представлені результати дослідження, отримані в процесі виконання проєкту «Оцінювання впливу карантинних заходів, пов'язаних з COVID-19 для аграрного сектору й продовольчої безпеки держави та розроблення алгоритму дій щодо мінімізації негативних наслідків» № 2020.01/0313 конкурсу «Наука для безпеки людини та суспільства» за рахунок грантової підтримки Національного фонду досліджень України

як зміна споживчих настроїв і структури споживчого попиту, зниження платоспроможного попиту, скорочення обсягів виробництва, у т.ч. у постачальників ресурсів для сільського господарства, зростання цін на ресурси і сировину, примусове усування від роботи інфікованих працівників або працівників, які контактували з інфікованими – що в свою чергу призвело до скорочення обсягів виробництва тощо.

Згідно даних Державної служби статистики України обсяги експорту вітчизняної агропродовольчої продукції в 2020 р. в порівнянні з 2019 р. практично не змінилися – ріст лише на 0,2% або 35 млн. дол. США. В той час як у 2015-2019 рр. середньорічне значення темпів зростання експорту становило 11,2%, а у 2019 р. – 19,0% [1]. Протилежна тенденція в аналізований період спостерігалася в імпортній сфері. У 2020 р. обсяги імпорту агропродовольчої продукції в порівнянні з попереднім 2019 р. зросли аж на 13,3%. І це в той час, коли за попередні 2015-2019 рр. середньорічне значення темпів зростання імпорту становило 8,0%, а у 2019 р. взагалі відбулося його суттєве скорочення на 7,6% [1]. Таке безпрецедентне перевищення темпів росту імпорту та сповільнення експорту призвело до суттєвого погіршення зовнішньоторговельного балансу агропродовольчої продукції – вперше за останнє десятиліття сальдо зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією зменшилося, хоча й залишилося позитивним.

Найбільших змін зазнала зовнішня торгівля молочною продукцією. Зокрема, за період з 2019 р. по 2020 р. у зовнішній торгівлі молоком і молочною продукцією відзначається наявність двох протилежних тенденцій: збільшення імпорту та зменшення експорту. Так, обсяги експорту молока й вершків незгущених скоротилися на 26,0%, молока згущеного – на 23,4, масла тваринного – на 38,6, сирів – на 11,6%. Натомість імпорт молока й молочної продукції у 2020 р. катастрофічно зріс. Так, обсяги імпорту молока й вершків незгущених зросли в 3,6 раза у порівнянні з 2019 р., молока згущеного – в 1,6 раза, масла тваринного – в 2,9 раза, сирів – майже вдвічі, кисломолочної продукції – в 1,6 раза. У цілому прояв цих двох тенденцій призвів до суттєвого погіршення експортно-імпортного балансу. У 2021 р. ситуація ще більш загострилася (рис. 1).

В умовах поширення пандемії COVID-19 та зниження доходів громадян дешева імпортна молочна продукція виявилася більш конкурентоспроможною і потіснила вітчизняного виробника з ринку.

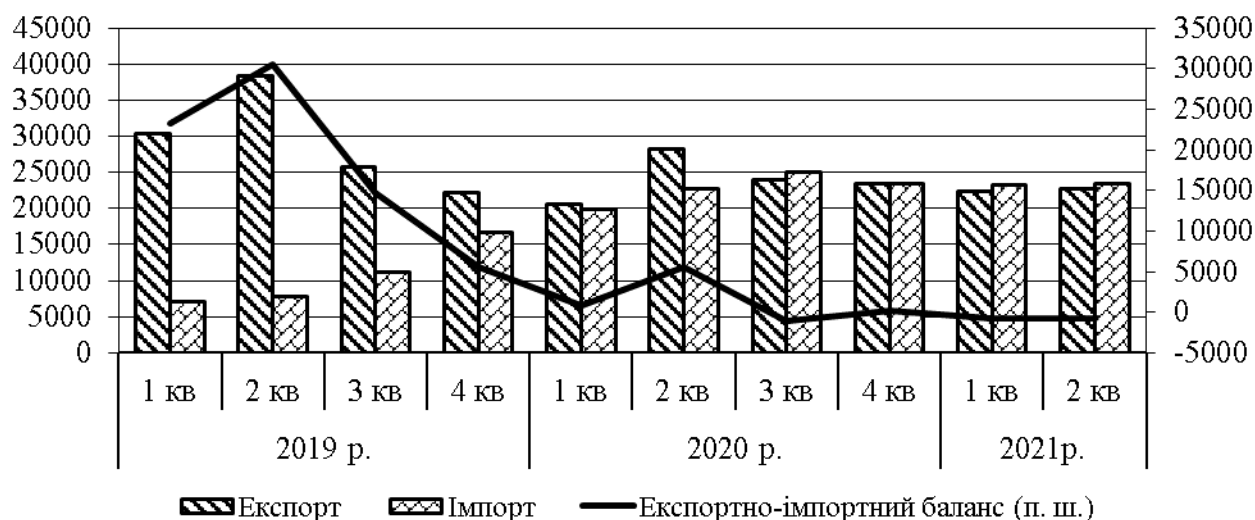

Рис. 1. – Динаміка експортно-імпортного балансу молока та молочних продуктів в Україні за 2019-2021 рр., тис тонн

Джерело: Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України [2].

Оцінювання впливу пандемічних обмежень через поширення інфекційного захворювання COVID-19 на зовнішню торгівлю агропродовольчою продукцією буде не повним без аналізу змін в географічній структурі. Важлива роль нашої держави на світових агропродовольчих ринках особливо проявилася із початком пандемії, коли порушилися глобальні ланцюжки постачання товарів. Україна продовжила виконувати свої зобов'язання та суттєво сприяла продовольчій безпеці своїх партнерів на Близькому Сході, в Європі, Південно-Східній Азії та Північній Африці. Китай, Індія, Нідерланди, Єгипет і Туреччина — лідери серед країн-імпортерів української агропродовольчої продукції (табл. 1).

Табл. 1 – Рейтинг країн-імпортерів агропродовольчої продукції з України

№ з/п	Країни	2019 р.		№ з/п	Країни	2020 р.	
		тис. дол	%			тис. дол	%
1	Китай	1955090	8,7	1	Китай	3553975	15,9
2	Єгипет	1674467	7,5	2	Індія	1498039	6,7
3	Індія	1546912	6,9	3	Нідерланди	1421594	6,3
4	Туреччина	1544348	6,9	4	Єгипет	1366940	6,1
5	Нідерланди	1476049	6,6	5	Туреччина	1068573	4,8
6	Іспанія	1198618	5,4	6	Іспанія	984705	4,4
7	Німеччина	870684	3,9	7	Польща	849731	3,8
8	Польща	784964	3,5	8	Італія	583951	2,6
9	Італія	715996	3,2	9	Німеччина	580957	2,6
10	Білорусь	604721	2,7	10	Індонезія	566216	2,5

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [2].

В 2020 р. відбулися певні зміни в рейтингу країн-імпортерів вітчизняної агропродовольчої продукції. За наявними даними до країн, які активно наростили обсяги торгівлі агропродовольчою продукцією з Україною, слід віднести Китай –

температурний прирост за 2019–2020 рр. становив 7,2 в. п., збільшивши таким чином частку до 15,9% у сукупному експорті з України, в незначній мірі зростання частки відбулося Великобританією – на 0,4 в. п. та Марокко – на 0,3 в. п. Найбільше знизили частку імпорту української агропродовольчої продукції такі країни, як Туреччина – на 2,1 в. п., Єгипет – 1,4 в. п., Німеччина – 1,3 в. п., Іспанія – 1,0 в. п., Італія й Бельгія – на 0,6 в. п.

Що стосується основних країн-постачальників агропродовольчої продукції в Україну, то у 2020 р. п'ятірка лідерів залишилася без змін. Це такі країни, як Польща, Німеччина, Італія, Туреччина, США.

Поширення пандемії COVID-19 та запровадження Україною та країнами світу обмежувальних карантинних заходів у її відповідь призвело до погіршення умов торгівлі. Кількісний індекс умов торгівлі агропродовольчою продукцією по більшості товарних груп (17 з 24-х) знизився. Ціновий індекс умов торгівлі демонструє ще гіршу ситуацію – ціни на експортні товари зростали темпами повільнішими, ніж на імпортні [3].

Таким чином доцільно зробити висновок про негативний вплив поширення пандемії та запровадження обмежувальних карантинних заходів на зовнішньоекономічну діяльність аграрного сектору. Подібні тенденції в подальшому призведуть до зниження конкурентоспроможності вітчизняного виробника, втрати ним частки ринку, що в свою чергу призведе до ще гірших віддалених наслідків, як-то зниження обсягів виробництва в силу скорочення попиту, а відтак доходів, прибутку, звільнення працівників, зростання соціальної напруги тощо.

Література

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2020_u.html
2. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/e_iovt/arh_iovt2021.htm
3. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/in_fiz/arh_in_fiz_21_u.htm